

HOOVER INSTITUTION, LIBRARY & ARCHIVES, STANFORD UNIVERSITY - ARHIVSKI IZVOR JUGOSLOVENSKIH POVIJESTI KROZ FOND KONSTATNINA FOTIĆA

310

Apstrakt: Rad prezentira arhivske izvore Hoover Institutiona koji se tiču povijesti jugoslavenskog prostora. U arhivima ove institucije čuvaju se brojni arhivski fondovi važni za suvremenu povijest gdje posebno treba istaknuti ostavštine/kolekcije dokumenata Milovana Đilasa, Delfe Ivanić, Milana Gavrilovića, Vicka Krstulovića i drugih. U ovom radu prezentirati će se kolekcija dokumenata Konstantina Fotića, prvog ambasadora Kraljevine Jugoslavije u Sjedinjenim Američkim Državama.

Ključne riječi: *Konstatnin Fotić, Kraljevina Jugoslavija, Stanford, Hoover archives, Kraljevina Jugoslavija, partizani, četnici*

Bez obzira na brojne nove tendencije u historiografiji koje otvaraju nove metodološke horizonte i koncepcije, te redefiniraju neka ustaljene poglede na povijest, historiografija je još uvijek (srećom) znanost (disciplina) koja se temelji na arhivskim izvorima. Naravno, kada je riječ o istraživanju jugoslavenske povijesti (u užem smislu u ovom radu misli se na povijesti Kraljevine Jugoslavije i socijalističke Jugoslavije), temelj arhivskih materijala nalazi se na području bivše Jugoslavije, ali i brojnim drugim zemljama koja su, iz raznih razloga, najčešće diplomatskih odnosa, ali i rada brojnih emigracija (i tome slično), važna mjesta istraživanja jugoslavenske povijesti. Prema tome, engleski, francuski, ruski ili neki drugi arhivi sasvim su očekivana mjesta istraživanja. Ovaj rad prezentirati će autorova istraživanja arhivske građe izuzetno važne za jugoslavensku povijest koja se nalazi u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) u „Hoover Institution“ u sklopu Stanford University.

Ovdje treba reći nekoliko riječi o ovoj instituciji izuzetno velikog značaja ne samo za istraživanje povijesti, već i brojnih drugih znanosti i disciplina, kao i kreiranja javnog mnijenja, stvaranja društvenih impulsa, važnih javnih debata, itd. Današnji „Hoover Institution“ (*Hoover Institution, Library & Archives*) osnovan je kao knjižnica (*Hoover Institution and Library*) 1919. godine od strane Herberta Hoovera, 31. predsjednika SAD-a, s ciljem istraživanja tema Prvog svjetskog rata, te je vrlo brzo postao jedna od najvećih

¹ izvanredni profesor, martinprevisic@gmail.com

kolekcija na tu temu.² Vremenom, polje interesa se širilo, pa su prikupljane i brojne druge kolekcije nevezane uz Prvi svjetski rat i neodređene geografijom ili ideologijom. U Hoover Institution on War, Revolution and Peace, kako je u 1960-im nazvan institut, odnosno Hoover Libraries and Archives gdje se čuvaju dokumenti, do danas je sakupljeno više stotina vrijednih raznorodnih kolekcija.³ Tako se na primjer čuvaju dnevnički Čang Kai Šeka (1887–1975), lidera Kuomintanga i predkomunističke Kine i osnivača Tajvana; ostavština Herberta Hoovera (1874–1964), trideset prvog predsjednika SAD-a; ostavština Milтона Friedmana (1912–2006), američkog ekonomista, dobitnika Nobelove nagrade za ekonomiju 1976. godine; papiri Juana Perona (1895–1974), predsjednika Argentine u tri mandata; dokumenti generala Pjotra Wrangela (*Пётр Николаевич Врангелъ* 1878–1928), vođe Bijelih na južnom frontu tijekom građanskog rata u Rusiji; dokumenti Ochrane, tajne policije carske Rusije; dokumenti Wladysława Gomulke (1905–1982), poljskog komunista i de facto lidera Poljske od 1956. do 1970. godine. Hoover arhivi čuvaju i ostavštinu njemačke komunistkinje Roze Luxemburg (1871–1919). Osim toga, tu je i ostavština poznatog češkog pisca Josefa Škvoreckog (1924–2012), autora klasika *Oklopnog bataljuna*.

Za povijest južnoslavenskog prostora, a prikaz nekih najvažnijih bit će i tema ovog rada, važne su brojne kolekcije dokumenata poput ostavštine (memoara) Delfe Ivanić (1881–1972), srpske humanitarke i jedne od začetnica Kola srpskih sestara.⁴ Tu se čuvaju i dokumenti vezani uz djelatnost Dušana Simovića (1882–1962), generala i šefa Generalštaba Jugoslavenske vojske, te premijera Kraljevine Jugoslavije; hrvatskog sociologa i profesora zagrebačkog Sveučilišta, te Sveučilišta u Indiani (Bloomington) Dinka Tomašića (1902–1975). Za povijest disidentstva u socijalističkoj Jugoslaviji, kao i intelektualnu povijest kao takvu, važni su i dokumenti Mihajla Mihajlova (1934–2010), intelektualca i sveučilišnog profesora. Za historiografiju izuzetno su važne kolekcije dokumenata dva važna povjesničara: Joze Tomaševića (*Tomasevich*, 1908–1994) i Waynea Vucinicha (*Vučinić*, 1913–2005). Tomašević i Vučinić predstavljaju bitna imena jugoslavensko-američke historiografije koji su svojim radom značajno utjecali na znanstvenu percepciju južnoslavenskog prostora.⁵ Osim toga, treba navesti kolekcije brojnih novina,

² Za kontekst osnivanja Hooverovog instituta, osnovanog kao „Hoover War Collection“, vidi: Kendrick A. Clements, *The Life of Herbert Hoover, Imperfect Visionary 1918–1928*, New York, 2010, 187–188. Za osnovne informacije o institutu vidi: Hoover Institution Timeline <https://www.hoover.org/about/timeline#:~:text=Hoover%20Institution%20Timeline> (pristupljeno 12. 10. 2021)

³ Vidi: Collections <https://www.hoover.org/library-archives/collections> (pristupljeno 13. 10. 2021)

⁴ Razne publikacije koja sadrže pisma i memoarske zapise (verziju) Delfe Ivanić objavljeni su u Srbiji: Јасмина Милановић, *Делфа Иванић - Успомене*, Београд, 2012.

⁵ Tu treba navesti samo neke od njihovih studija koje i danas imaju značajan odjek. Od Tomaševića to su *Peasants, Politics, and Economic Change in Yugoslavia*, Stanford, 1955; *War and Revolution in Yugoslavia, 1941–1945: The Chetniks, Vol. 1*, Stanford, 1975; *War and Revolution in Yugoslavia, 1941–1945: Occupation and Collaboration, Vol 2*, Stanford, 2001, a od Vučinića *Serbia between East and West; The events of 1903–1908.*, Stanford 1954; *The First Serbian uprising, 1804–1813*, New York, 1982. i *Kosovo: legacy of a medieval battle*. Minneapolis, 1991.

tjednika i periodike iz svih perioda povijesti južnoslavenskog prostora (*Balkan: nezavisni politički list, Politika, Nova Makedonija, Republika: organ Jugoslavenske republikanske demokratske stranke, Hrvatski dnevnik, Srpska borba, Danica, Slobodna Vojvodina, Službene novine Kraljevine Jugoslavije, Borba, Za nacionalnu Rusiju, Delo, Oslobođenje...*).

Svoju pozornost u sklopu studijskog boravka na Stanfordu posebno sam dao na nekoliko kolekcija koje se tiču povijesti Drugog svjetskog rata na području Jugoslavije, te razdoblja socijalističke Jugoslavije i njenog raspada. To su kolekcije Konstantina Fotića, Milana Gavrilovića, Milovana Đilasa i Vicka Krstulovića. Kolekcija Milana Gavrilovića (1882–1976), ambasadora Kraljevine Jugoslavije u Sovjetskom Savezu (1940/1941), čini 66 traka mikrofilma, te sadrži korespondenciju, zapise, fotografije, dnevničke zapise, izvještaje i druge informacije vezane uz odnos Vlade u egzilu i sovjetskog rukovodstva. Kolekcija Milovana Đilasa (1911–1995), jednog od vodećih jugoslavenskih komunista, sadrži 43 kutije dokumenata gdje se nalaze razna korespondencija, privatna pisma, rukopisi njegovih djela, fotografije, zapisi, prijevodi... Kolekcija Vicka Krstulovića (1905–1988) sadrži, između ostalog, 25 kutija u kojima nalazimo brojnu korespondenciju, zapise, dokumente, fotografije, brošure, dnevničke, itd.

FOND KONSTANTINA FOTIĆA

Ovdje ćemo prezentirati vjerojatno najzanimljiviju kolekciju dokumenata, onu Konstantina Fotića. Konstantin Fotić (1891–1959) predstavlja jednu od značajnih političkih figura Kraljevine Jugoslavije.⁶ Pravnik po struci, sudionik balkanskih, te Prvog svjetskog rata iz kojeg je izašao sa oficirskim činom. Od samih početaka svoje karijere Fotić je bio usko vezan uz diplomaciju, gdje je njegova karijera bila vezana uz razne diplomatske funkcije – od sekretara „ambasadi“ u Beču, Parizu i Londonu, pa do funkcija vezanim uz Ligu naroda (prethodnicu Ujedinjenih nacija). Niz raznih funkcija vezanih uz resore vanjskih poslova u zemlji i izvan nje okrunio je najzanimljivijom pozicijom, šefa poslanika jugoslavenske diplomatske misije u Washingtonu (faktički ambasadorom), gdje je postavljen u listopadu 1935. godine. Fotić će sve do 1944. biti prvi jugoslavenski diplomat u SAD, uz opasku da je od jeseni 1942. godine postao prvi ambasador Kraljevine Jugoslavije, funkciju koju je obnašao sve do sredine 1944. godine kada je smijenjen.⁷ Ostatak života proveo je u SAD gdje je uglavnom politički i kulturno djelovao među srpskom i jugoslavenskom emigracijom.

U Hooverovim arhivima čuvaju se Fotićevi dokumenti nastali u razdoblju od sredine 1920-ih pa sve do 1960-ih godina. Riječ je o preko 60 kutija dokumenata različite provenijencije. Prvenstveno tu je riječ o dnevnicima, govorima, zapisima, korespondenciji, pogledima na rat, poračće, vojnoj situaciji i perspektivama, jugoslavenskoj emigraciji i njenim politikama, štampanim materijalima, lecima, novinama, periodici...

⁶ Za pregled Fotićeve karijere do 1941. godine vidi: Nataša Milićević, *Konstantin Fotić – Diplomata od karijere*, Istorija XX veka, 1, Beograd 1998, 143-162. Rad je pisan na osnovu fondova Arhiva Jugoslavije (posebice njegova personalna dosjea), koji su do sada predstavljali važan arhivski temelj istraživanja ove teme.

⁷ Objavio je 1948. godije na engleskom jeziku svoje memoare: *The War We Lost - Yugoslavia's tragedy and the failure of the West*, New York, 1948. Za prijevod na srpski jezik vidi: Константин Фотић, *Рат који смо изгубили: трагедија Југославије и погрешка Запада: мемоари*, Београд, 1995.

Zbog obimnosti građe prezentirati ćemo samo izbor nekih od najinteresantnijih dokumenata i tema iz bogatog Fotićevog arhiva. Svakako da je posebno zanimljiva skupina dokumenata koji se vežu uz početak rata u Jugoslaviji, kao i kontekst neposredno prije (ulazak u Trojni pakt). Ovdje nalazimo (Kutija 17)⁸ brojne šifrirane telegrame od Fotića (Washington) slanih Ministarstvu inostranih poslova (Beograd), koji prenose informacije u vezi sa ratom u Europi. Kako je Fotić primao brojne podatke od američke strane (glavni informator mu je bio Sumner Welles, zamjenik ministra vanjskih poslova SAD u Rooseveltovoj administraciji), kao i drugih diplomatskih predstavništava u SAD-u, pravovremeno je informirao bazu u Beogradu. Tako se tu nalaze odjeci špekulacija o jugoslavenskom pristupanju Trojnom paktu, procjena političke situacije u Italiji ili analize vojnih i političkih akcija francuske kolaborantske vlade Petaina. Važne su i depeše koje se tiču bugarskih namjera prema Jugoslaviji, kao i turskim sporazumima sa Bugarskom u kontekstu njemačkih aspiracija na Balkanu. Kako je koncem marta 1941. godine postalo jasno da se obruč oko Jugoslavije steže po pitanju pristupanja Trojnom paktu, Fotić šalje važno pismo gdje jasno kritizira takvu perspektivu, te iznosi diplomatske i moralne posljedice takovog čina. Važna je i grupa dokumenata komunikacije vrha jugoslavenske vojske i Vlade netom po bijegu iz zemlje.

Većina dokumenta veže se uz Drugi svjetski rat, odnosno s jedne strane akcije jugoslavenske ambasade prema američkom političkom establišmentu, a s druge odnosu i komunikaciji sa Jugoslavenskom vojskom u otadžbini (JVuO). Za istraživače su važne i akcije koje su jugoslavenska ambasada i sam Fotić poduzimali prema popularizaciji uloge Draže Mihailovića, posebno u razdoblju kada vojni primat u okupiranoj Jugoslaviji počinju preuzimati partizani. Može se kazati da je velik dio Fotićevog arhiva posvećen upravo ovim temama. Na primjer kutija 15⁹ (redni broj nužno ne prati kronologiju) obiluje dokumentima vezanima uz velike napore koje je Fotić kao ambasador Kraljevine Jugoslavije ulagao u popularizaciju četničkog pokreta u SAD, a brojni dokumenti svjedoče o tome. Ulagao je znatan napor kako bi probao dati svoje tumačenje ideoloških razlika između partizana i četnika, ratnih promjena, itd. Iz dokumenata se vidi da je vladala velika zbrka u američkoj javnosti i među novinarima da se probiju kroz šumu sukobljenih na području Jugoslavije tijekom Drugog svjetskog rata. Sasvim razumljivo. Kada je već riječ o ratu, treba napomenuti komunikaciju sa američkim novinarima i kongresmenima u vezi sa povratkom američkih pilota koji su bili oboreni iznad okupirane Jugoslavije. Jedan dio fonda (kutija 16)¹⁰ sadrži brojnu korespondenciju između raznih oficira u okupiranoj zemlji ili savezničkim teritorijama (Kairo), gdje se jasno vide intrige između razina i interesa unutar kraljevske vojske. Tu nalazimo i brojna izvješća o pokoljima na početku rata (ustaše), kao i represalijama nad civilnim stanovništvom od strane Talijana ili Nijemaca.

Kutija 14¹¹ sadrži brojnu korespondenciju od 1941. pa sve do 1950. godine (teme se često isprepliću kroz fond). Nalazimo na brojne čestitke povodom formalnog uzdizanja poslanstva na rang ambasade, kao i posljedično postavljanje samog Fotića na poziciju ambasadora. Ova kutija predstavlja i važan izvor razumijevanje metoda i problema koje je jugoslavenska ambasada imala tijekom 1943. godine u SAD-u po pitanju popularizaci-

⁸ Hoover Institution Library and Archives (Stanford), Konstatin Fotić papers (69030), Box 17.

⁹ Hoover Institution Library and Archives (Stanford), Konstatin Fotić papers (69030), Box 15.

¹⁰ Hoover Institution Library and Archives (Stanford), Konstatin Fotić papers (69030), Box 16.

¹¹ Hoover Institution Library and Archives (Stanford), Konstatin Fotić papers (69030), Box 14.

ranja uloge Mihailovićevih četnika, posebno u svjetlu sve veće i važnije uloge Titovih partizana od sredine 1943. godine pa nadalje (ne samo u vojnom nego i diplomatskom smislu). Iz dokumentacije se vide značajna nastojanja samog Fotića na skupljanju pomoći za razne dobrotvorne institucije – npr. (fond Četnika ili Prosvetni fond) putem javnih manifestacija koje si imale za cilj promociju JVuO („Dani Draže Mihailovića Srpskih Četnika“) koji su održani u gradu Omaha (država Nebraska) u jesen 1943. godine. Tu se mogu naći brojni plakati koji su štampani kako bi motivirali američku javnost na pomoći jugoslavenskoj ratnoj siročadi i zarobljenicima (The United Yugoslav Relief Fund). Nalazimo i na brojne izvještaje informatora u službi Vlade u egzilu po pitanju odnosa između partizana i četnika, ali i djelovanja raznih kolaborantskih snaga po cijeloj okupiranoj zemlji, posebice u Srbiji, Sandžaku i Crnoj Gori.

314

Posebno su interesantni dopisi koji tematiziraju švedske i britanske novinske članke koji govore o uvjetima u njemačkim logorima u Norveškoj, gdje je navodno streljano preko 100 jugoslavenskih logoraša (priloženi su i sami članici na engleskom). Iz dokumenata se razabire i vrlo intenzivna Fotićeva djelatnost prema raznim oblicima intelektualnih debata (ili osvrta) u SAD-u sa intelektualcima jugoslavenskog porijekla različitih ideoloških pozicija. Jedna od zanimljivijih je osvrta na pisanja Luisa Adamića, književnika i novinara izuzetno važnog za povijest južnoslavenske emigracije u SAD. Fotićevi osvrti između ostalog vezani su uz ključnu pitanje odnosa prema partizanima (Tito) i JvuO (Mihailović), što je naravno predstavljalo jedno od glavnih dilema od 1943. godina pa nadalje, ne samo u emigraciji već i u diplomaciji. O sličnim nastojanjima, ali i aktivnostima kraljevske ambasade u SAD-u, govore i transkripti govora koji su održani na Yugoslav Victory Rally 6. marta 1943. godine u čuvenoj Metropolitan operi gdje je govor, osim Fotića, održao i gradonačelnik New Yorka Fiorello La Guardia. U tom kontekstu interesantno je i pismo koje je predsjedniku SAD-a Rooseveltu poslao episkop Dionisije (Milivojević, Eparhija američko-kanadska) u kojem apologetski piše o Vladi u egzilu, četnicima Draže Mihailovića, te krajnje negativno ocrtava ciljeve Titovih komunista.

Nastavak materijala (kutija 14) tematizira Fotićevu djelatnost iza 1945. godine, u času kada on više ne obnaša dužnost ambasadora Kraljevine, te kada po završetku rata komunisti preuzimaju vlast u Jugoslaviji. Tu treba istaknuti brojne zapise i Fotićeva razmišljanja o perspektivi Jugoslavije nakon 1945. i dolaska komunista na vlast, te osvrta o pisanju memoara. Kako je riječ o počecima Hladnog rata, u američkoj javnosti odvijala se živa debata o samoj perspektivi istočne Europe pod komunizmom i utjecajem Sovjetskog Saveza. Održavane su brojne tribine i predavanja, često na visokom nivou, u kojima je sudjelovao Fotić uz brojne druge građanske političare iz bivše Kraljevine Jugoslavije. Jedna od takvih organizacija bila je Council on Foreign Relations koja je 1950. godine organizirala panel o budućnosti Jugoslavije sa sudjelovanjem brojnih prominentnih američkih političara i javnih djelatnika, uz jugoslavenske poput Fotića i Vlatka Mačeka. Nailazimo i na tekstove o jugoslavenskoj komunističkoj izgradnji (petogodišnji plan), a posebno su intrigantne Fotićeve analize sukoba Tito – Staljin 1948. godine, te kako je zamišljao njegove implikacije na globalnu vanjsku politiku. Uz sličan kontekst vežu se i brojni intervjui dati američkoj štampi, kao i pismene kritike *New York Timesu* koji je prema Fotićevoj viziji bio preafirmativan prema govoru Edvarda Kardelja na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda 1949. godine. Iz korespondencije se vidi da je Fotić, bar u

neposrednome poraću, održavao snažne kontakte sa znanstvenom i kulturnom zajednicom u SAD, te da je održavao predavanja na renomiran fakultetima poput Yalea.

Kutija 1¹² sadrži brojnu korespondenciju od 1945. do 1953. godine iz koje doznajemo puno o Fotićevu privatnom životu, kao i (emocionalnim) reakcijama na burne događaje tih ratnih godina. Na primjer, posebno se dojme pisma koja Fotićevi prijatelji, poznanici, ali i kolege, šalju iz okupirane Jugoslavije obavještavajući ga o smrti njegovih prijatelja ili njihove djece u ratu. Pisma daju zanimljiv upliv u percepciju rata na okupiranim područjima Jugoslavije, kao i brojne druge reakcije (na politiku, rat, svakodnevnicu, poraz četnika, partizane...). Smjena Fotića u jesen 1944. godine došla je vjerojatno kao reakcija na novu međunarodnu poziciju partizanskog pokreta, te faktičkog priznavanja partizana kao glavnog pokreta otpora. Iz brojne korespondencije dobivamo uvid u posljedice te dinamike, reakcije samog Fotića, kao i odjeke njegova mandata u SAD. I u ovom korpusu dokumenata pojavljuju se brojne refleksije o kraju rata, budućnosti Jugoslavije i monarhije, te naravi komunizma kao ideologije, kroz bileške, pisma i analize. Fotić posebnu pažnju daje komentiranju suđenja Mihailoviću i drugima (Beogradski proces).

U kontekstu poraća važni su dokumenti i razmatranja o afirmaciji (nove) emigracije nakon 1945. godine, uglavnom sastavljene od ljudi koji se nisu htjeli vratiti u zemlju, te njihovog međusobnog povezivanja i političkog organiziranja. Važna je i privatna korespondencija sa svojom obitelji (ženom i kćerkom) koja otkriva „drugog“ Fotića, kao i brojni tehnički dokumenti koji se tiču npr. dobivanja američkog državljanstva. Zanimljive su i svakodnevne akcije poput Fotićeva pomoći prijateljima oko upisa djece na fakultet. U tom dijelu postoje dokumenti i o tužbama koje je podnosio protiv raznih novina (za klevetu i difamaciju), te pravni spisi vezani uz to.

ZAKLJUČAK

Hoover arhivi (*Hoover Institution Library and Archives, Stanford*) čuvaju brojne važne kolekcije za gotovo svaki segment svjetske povijesti. Iako se većina važnih arhiva i arhivskih materijala vezanih za jugoslavensku povijest nalazi na teritoriju bivše Jugoslavije, Hoover arhivi predstavljaju važnu lokaciju za istraživače suvremene povijesti. Teško bi bilo zamisliti istraživanje povijesti Kraljevine Jugoslavije, Drugog svjetskog rata ili raspada socijalističke Jugoslavije bez bogatih Hooverovih fondova. U ovom radu okvirno je tematski prikazan sadržaj kolekcije Konstantina Fotića, ambasadora Kraljevine Jugoslavije u SAD-u. Njegova sudbina zrcali sudbinu Kraljevine – kao brojni koji su napustili zemlju nikada se neće u nju vratiti, ali je kao ambasador pratio sličnu borbu onoj u okupiranoj Jugoslaviji, samo sa manje žrtava. Fotić je svjedok vremena u kojemu se se akteri brzo mijenjali, kao i političke okolnosti. Profesionalni diplomat po vokaciji, on je imao dovoljno znanja i suptilnosti da u svojim zapisima uočava promjene u zemlji na koje je pokušavao utjecati. Ako nam što Fotićevi dokumenti otkrivaju, to je zasigurno koliko je važna i velika bila borba za američko javno mnjenje kada je u pitanju naklonost između četnika i partizana. Emigracija, i politička i ekonomska, uvijek je prostor bizarne stvarnosti; velika Fotićeva dokumentacija koja ocrtava njegovu djelatnost upućuje na razinu podijeljenosti emigracije po brojnim kriterijima, što će istraživaču biti posebno

¹² Hoover Institution Library and Archives (Stanford), Konstatin Fotić papers (69030), Box 01.

zanimljivo jer posredno govori i o samoj zemlji. I to je samo dio priče. Politička (diplomatska) pozicija mu je omogućila da bude na protoku svih važnih informacija, presudnih za budućnost Kraljevine Jugoslavije. Kroz depeše nije samo pratio pad četničkog i uspon i pobjedu komunističkog pokreta, već je putem izvještaja sa terena, ali i privatnih pisama, imao direktni dodir sa tragedijom prostora sa kojeg je dolazio. I to se često ispreplitalo – u isto vrijeme dolazile su brojke steljanih u Kragujevcu, Sarajevu ili Šibeniku, zajedno sa pismima prijatelja koji ga obavještavaju o smrti druga ili člana familije. Istraživači ove teme i ovih arhiva vjerojatno će kroz Fotičev lik zaključivati i o nerazumijevanju događaja i od samih aktera, kao i sudaru novih ideologija. Fotičeve analize nove socijalističke Jugoslavije (npr. industrijalizacije), iako napadno kritične i potpuno netolerantne, ipak daju uvid u vrijeme i mentalitet vremena, ali i aparata, pa čak i klase potekle iz Kraljevine Jugoslavije. Kraj njegove diplomatske karijere 1944. godine otvara neočekivano zanimljivo razdoblje, sudeći po dokumentima. I tu je imao relativno važnu ulogu, ako ne kao akter onda kao tumač kraja jedne generacije i ideologije. Fotičeva kolekcija istraživačima će dati prvoklasan uvid u sve navedeno i to je rijetkost. Važna je za povijest diplomacije Kraljevine Jugoslavije od odnosa saveznika, propasti Kraljevine, vojne povijesti Drugog svjetskog rata na području Jugoslavije, pa do povijesti svakodnevnice, emigracije i jugoslavenskih emigrantskih zajednica u SAD-u, itd.

REZIME

Hoover Institution Library and Archives (Stanford) čuvaju brojne važne kolekcije dokumenata kako za svjetsku modernu i suvremenu povijest, tako i za jugoslavensku. Na primjer, čuvaju se kolekcije važnih političkih ličnosti i Kraljevine i socijalističke Jugoslavije, poput Milovana Đilasa, Milana Gavrilovića, Vicka Grstulovića i drugih. U ovom radu dati su kratka analiza i presjek (autoru) zanimljivijih dijelova bogate i važne kolekcije Konstantina Fotića, jugoslavenskog ambasadora u SAD-u tijekom Drugog svjetskog rata. Ova kolekcija dokumenata daje nam prvorazredni uvid u diplomatske odnose saveznika, te pozicije Kraljevine Jugoslavije u njima. Osim toga, otkrivaju nam složene odnose unutar jugoslavenske(ih) emigracija, te njihove specifične ideološke inklinacije. Brojna detaljna korespondencija otkriva nam ne samo emocionalni svijet Konstantina Fotića, već i svijet njegovih pogleda na strelovite promjene u zemlji, posebno kada je u pitanju vojna situacija. Na kraju, i sam Fotić postaje dio emigracije, čime se njegov lik nalazi na više političkih, ideoloških, ali i privatnih razina, baš kao i sudbine brojnih drugih njegovih sunarodnjaka.

IZVORI I LITERATURA

- Hoover Institution Library and Archives (Stanford), Konstatin Fotić papers (69030).

Literatura

- Clements, Kendrick A. *The Life of Herbert Hoover, Imperfect Visionary 1918–1928*, New York, 2010.
- Fotić, Konstantin, *The War We Lost - Yugoslavia's tragedy and the failure of the West*, New York, 1948.
- Фотић, Константин. *Рат који смо изгубили: трагедија Југославије и погрешка Запада: мемоари*, Београд, 1995.
- Milićević, Nataša. *Konstantin Fotić – Diplomata od karijere*, Istorija XX veka 1, Beograd, 1998.
- Милановић, Јасмина. *Делфа Иванић - Успомене*, Београд, 2012.
- Tomasevich, Joze. *Peasants, Politics, and Economic Change in Yugoslavia*, Stanford 1955;
- Tomasevich, Joze. *War and Revolution in Yugoslavia, 1941–1945: The Chetniks, Vol. 1*, Stanford, 1975;
- Tomasevich, Joze. *War and Revolution in Yugoslavia, 1941–1945: Occupation and Collaboration, Vol 2*, Stanford, 2001.
- Vucinich, Waynea. *Serbia between East and West; The events of 1903–1908.*, Stanford 1954; *The First Serbian uprising, 1804–1813*, New York, 1982. i *Kosovo: legacy of a medieval battle*. Minneapolis, 1991.

Internet

- <https://www.hoover.org/about/timeline#:~:text=Hoover%20Institution%20Timeline> (pristupljeno 12. 10. 2021)

Martin PREVIŠIĆ, PhD, Associate Professor

**HOOVER INSTITUTION, LIBRARY & ARCHIVES,
STANFORD UNIVERSITY – ARCHIVAL SOURCE FOR
YUGOSLAV HISTORIES THROUGH
KONSTANTIN FOTIĆ'S FOND**

Summary

318

Hoover Institution Library and Archives (Stanford) keep numerous collections of documents important both for general contemporary history and Yugoslav history. For example, collections of important political figures of both Kingdom of Yugoslavia and Socialist Yugoslavia, including Milovan Đilas, Milan Gavrilović, Vicko Grstulović, and others. This work offers a short analysis and a cross-section of interesting (to author) parts of rich and valuable collection of Konstantin Fotić, Yugoslav ambassador to the United States during the Second World War. This collection of documents gives us a first-rate insight into the diplomatic relations of the allies, and position of the Kingdom of Yugoslavia in those relations. Other than that, they reveal complex relations within Yugoslav emigration, their specific ideological inclinations. Voluminous and detailed correspondence reveals not only personal and emotional world of Konstantin Fotić, but also the world of his views on the swift changes in the country, especially on the military situation. At the end, Fotić himself became part of the Yugoslav emigration and by that he became present on several political, ideological, but also private levels, such was the destiny of numerous others, his compatriots.